
a disznótori kántálások zentán

DR. BURÁNY BÉLA

Bármennyire is hihetetlennek tűnt, végül bele kellett nyugodnunk: a számunkra hozzáférhető irodalmi anyagban igen kevés az olyan, mely külön a disznótorokhoz fűződő, alakoskodó, figurás játékokkal foglalkozna, a tudományos alaposság, részletesség igényével. A legtöbb esetben csak mellesleg esik róla szó. (1, 2.) Sok helyütt a disznótor komplexum egyéb részleteire összpontosul a figyelem, s a disznótorokhoz fűződő alakoskodó játékok kívül maradnak ezen a figyelmen. Még más helyütt, ahol maguk az alakoskodó játékok adják a feltárás, a tudományos elemzés fő témáját, a disznótorhoz kapcsolódó szerepük marad kívül a figyelem körén, olyannyira, hogy említés sem esik róluk. (3., 4, 5, 6. stb.)

Adott körülményeink között nem áll módunkban, hogy biztonságosan eldöntsük, mennyiben oka ennek egy (esetleg csak a disznótorokhoz való kötöttségében) helyi jellegzetesség, bár ez semmiképp sem látszik valószínűnek, hisz döntően szólnak ellene a már jelzett felszínes említések.

Egészen más kérdésnek tartjuk ennek a szokásnak helyreiktatását az eredetkutatás szemszögéből, megnyugtató bizonyossággal, természetesen elemek szerint. Célul ezt nem vállalhattuk. Úgy véltük azonban, hogy a feltárás, mely ennek a munkának alapfokú célja maradt, több lényeges szempontból indokolt.

Indítékok és módszer

Mint annyi más esetben, e munkának indítékai is gyermekkori élményanyagból táplálkoznak. Abból az élményanyagból, mely egy kisváros, az azt környező falvak s a szállások életéhez intenzitásban majdnem egyformán kötött; olyan gyermekorból, melyben a családi gyökerek három társadalmi réteget az osztályhatárok kidomborítása nélkül fogtak össze, melyben a sültparaszt, a középparaszt, a munkás,

a semúrsemparaszt, vagy csak kisúr városi tisztviselő, tanító, sőt, szolgabíró, tehát középosztálybeli értelmiség egyforma hangsúllyal ejtett „Jánosunk”, „mi Mëngyink”, „mi Pistánk” névvel volt illetve, nemcsak egymás közti beszélgetés közben, s melyben a rokoni látogatás tisztessége, adott alkalmakkor a kasztbéli további eltolódások ellenére is, itt-ott negyedízigleni leszármazottak közt még ma is kijár. Olyan gyermekkorban, melyben a hagyományközelség nem kívülről, sandán szemlélt jelenség, hanem, rítusait tekintve is, sarkig nyitott szemmel, hittel átélte, kézzelfogható valóság volt az 1930-as évek végén, 40-es évek elején is.

Nem csodálni való hát, ha ebben a harsogó egészségű, mindent befogadó nagycsaládi levegőben, hajnali tűzükkel (a számunkra külön élményt jelentő „kistűz”-zel), „kenyekédéseikkel”, sivalkodásaikkal, nappali s esti hangulatukkal, egészen speciális helyet foglaltak el a disznótorok. Ezeknek a disznótoroknak pedig természetes része volt mi-felénk a kántálás.

Az ismeretanyag tehát nem valamiféle gyűjtői felfedezés szándékából került papírra, hanem élő formájában megismert, átélt anyag utólagos feltárása a leíró néprajz módszereivel, hogy későbbi tudományos elemzések kérdéseiben adalékul szolgálhasson.

Ebben a munkában a disznótorok epizódnyi részanyagával kívánunk foglalkozni csupán: a kántálással. A disznóvágások, disznótorok teljes tárgyi és szellemi néprajzi anyaga terjedelmében is nagy, külön munkát igényel. Maga a kántálás, bár szorosan s ezen a néven Zentán kizárólag a disznótorokhoz tartozik, külön is képezheti elemzés tárgyát. Elemeinek részletes feltárása ezt — úgy véltük — szükségessé is teszi.

Az adatgyűjtést interjú formájában végeztük. Itt közölt anyagunk nem „teljes anyag”. Céltudatosan választott keresztmetszet csupán.

Kérdéseinket a következő kérdéscsoportok köré fontuk:

— a kántálók

személye,
kora,
neme,
egymás közti (rokon, baráti) kapcsolatai,
száma,
összetétele a játékszerepek szempontjából;

— kikhez mentek kántálni?

rokonokhoz,
ismerőshöz,
idegenhez?

— öltözkük,

ruháik,
emberi, állati maszkírozásaik,
egyéb játékeszközeik;

— a játék tartalma,

időpontja,
megnevezett célja,
részletei, figurái, különös tekintettel a dallamos, vagy kötött szövegű anyagra,
a fogadtatás,
az időtartam stb.

- kaptak-e érte pénzt, mást,
a kérés-kapás, adás módja,
- egyéb.

A kérdéseket nem sorrendben „adtuk fel”. Hagytuk, hogy ezt a mesélő spontán szabja meg. A beszélgetést inkább „ráterelő jelleggel” vezettük, a részletek szabadon való alakulása végett.

Anyag

Gyetvai Márton, 38 éves zenész, Zenta, 1973.:

Elősző is ki köllött szagláni asztat, hogy ki vág disznót.

Valamikó régenn ez nagy divat vót, ez a kántálás. Ez olyan neveltető vót inkább. Mëgnevettetni a disznóvágáson részvëvöket.

Összeszervezkëttünk valahányan. Nem vót szabály, hogy hányan mënnek. Főleg medvének ëgyget fő szoktak ötösztetni. Hát mink is ëgyget fölötösztetünk, aszt ott subába burkótuk, csináltunk, vagyis vót ëgy medvefej, ami hasonlított a medvére, fej. Asztat rálëhetëtt az embër fejire húzni, rálëhetëtt kötni, s a száját belúrú a suba alatt lëhetëtt mozgatni. Annak kivót úgy festve a szája, — mintha rëndës medve lëtt vóna: nyelve pirosra, nagy fogak vótak nëki csináva, hát a gyerekëk igëncsak fétek túlle.

Mindëнки nem a saját öltözëkit vitte, hanem olyanba öltözött hogy në lëhessën ráösmerni. Pédáuł férfiak ötösztek nőnek, csinátak mellet, mümet, vagy állapotos asszonyinak, nagy hasat, vagy nő csinát magának bajúszt, a melleit lëszoritotta, nagy púpot a hátára, bottal; szoknyát ötöttek a férfiak, — ugyë, hogy në lëhessën rájuk ösmerni. Ki vótak korommá kenve! Vándorembërnek, vagy cigánnak, inkábbcsak cigánembërnek lëhetëtt hasonlítani. Rongyosan, piszkosan, szutykosan... No mëg ëgy nagy kosár is vót, kettőnek a karján lëhetőleg, vagy ëgynek, abba osztan, amit a kántálók elértek, asztat... loptak!

Nem lëhetëtt asztat azé lopásnak mondani. Rakonni köllött, mëg — szëmmë köllött tartani! Amit elértek. Pédájú hurkát-kóbászt. No, de vót mikor a gazda mëgjáccotta: csutkát tëtt kolbász helyëtt. Belegyukáták a kolbásznak a bőribe, bëtëtték a kemincébe, mëgsütték, hurkába mëg korpát tömtek, — úgy nézëtt az ki kívúrú, mint a rëndës hurka-kolbász! Aszt úgy tëtték szëm elé, hogy aszt a kántálók igëncsak ê birják lopni. Hát osz elopták bizon! De hát asztán osz, mikó eltávosztak, mëktaláták benne a... Nem akarta a bicska évágni a csutkát, ugyë! Vagy mikó a hurkát szëtvágták, szëtfolyt a korpa benne!

Kosáron kívú vót bot, — kutyaverő botnak monták asztat, mer igëncsak tanyavilágba vót ez jobban divatba, mint bënt a városon, vagy falvakba inkább. Eszt kutyaverő botnak vittük magunkká. (Mer én is vótam.)

No, de a medve a suba alatt vitt ëgy litërës üvegët, az mëg vót tötve vízzë. Plánë, ahun fõdes vót a lakás, ottan osztán az bëtëtt! Mer kivëtte olykor-olykor a gyugót belüle, folyt ám a víz! Esztet úgy mondtuk hogy: „Bëhugyozott a medve!”

Hát osz nem gyözték a söprüvë utánnunk söpreni!

Igëncsak a kosárba, vagy bënt a kabát alatt fakamatal szoktunk vinni. Esztet védekëzésre hasznátuk. Igëncsak ha nőnek ötözött fő férfi, akkó

a férfiak tapogatták... Mer ottan táncra perdüt az egész ház, mikó a kántálók odaértek, akkor osztan nyúkátak. Még akarták tunni, hogy ki van a szoknya alatt? A kendőt huzigáták lè...

Akkó a fakanállá védekezétt.

Néméknek odaszóztunk ám, úgy a fejire, még a kezire, ahová értünk, mer hát védekezstünk!

Nagyon divat vót az. Előkészítettek hurkát, kóbászt, mondom! Ha nagyon sok hère nem is mént kántáló egyáltalán, de azé mindig várták. Váratlanú sosè nem vót, mer mindég gondóták, hogy valaki mēglepi úket. Úgy, hogy a régi időbe, ahun nagyobb család tartotta a disznót, ottan kántálás is vót.

Vagy onnan a családbú ötöztek, vagy a szomszédok, vagy valakik, úgy, hogy akkó nem vót mindég mēgbeszétt társaság sè! Oan röktönzötten ötöztek fő. Nem is vótak oan nemtommilyen kellékék szükségessek, csakhogy mégis nē léhessèn fölismerni!

Sokáig úgy tűnődött ott a nép, hogy...

Néha valakit fölismertek. Mer valóba annyira ki vót korommâ kenve, még akkó zarca át vót másítva, még asztán krumplifog vót előre befáragva, úgy hogy az etorzította úgy az arcát, hogy arra nem lehetett ráösmerni.

Akkó, mikó odaértünk a ház elébe, vagyis mikó má fogadtak benünket a kutyaugatásra, még asztán a kapunyitás mikó méktörtént, akkó béfelé énekötük aszt, hogy

Kán- tá-ni! Kán- tá-ni!
Disznó seggit váj-káni! Váj-káni!

Eddig vót. De valóba, a kántálóra számítottak. Mikó lèvágták a disznót, pörkölés mikó vót, akkó bëgyukták a disznónak a seggibe ja farkát, ameddig csak lehetétt. Asztat a kántálók tutták is, hogy az úgy történik, nodehát vót mikó az még lét mosva és — mēgöttük.

Utánna még vót egy ilyen énekszám, amit kántálók hasznátak, ez oan jobban inkább cigányos... Nem tok belüle sokat, csak úgy emlékszék rá, hogy...

Ehe, mēgván! Kicsikét nehez vót ennek a bëgyakorlása, mer cigányú mént, hogy:

Li-pi, li-pi — tyan — kó,
Hê-re pu-tyu — rú!
Ak-kó ö-rül a raj — kó,
Mi-kó döglük a disz — nó
Ke-ze lá-ba csu-pa zsír,
Szen-györ na-pig nem is sír!
Hopp! Má-ra, ro-ga — zi!
Ára amõre tanálok!...

Hát ez — majnemhoccsak è vót mondva, nem ének vót ez különösen.

Bént is montuk. Mikó má lèzajlott az egisz, mikó má elkaptuk a zanjándéket, aszt a hurkát, kolbászt, még ökkis szalonna, vagy vót, ahol húst is, ami kimaratt ott, — hát játék vót az egész!... Szóval mikó osz

kitáncóztuk magunkat közösen a házi vendégekkel, akkó utójjára aszt a cigány mindemondomot, vagy szöveg — mittudomén — asztat elmontuk, de akkó mán mēkkaptuk az ajándékot, amit nekünk szántak, mēg amit összeloptunk, akkó távosztunk. De ha kiürút a litérésüveg a lába köszt a medvéknēk, akkó asztat valahogy gyugva mégēccē mētōtōttük. Úgy, hogy az néha bēlōcsót úgy, hogy utánna mázolás vót.

Mēg a botoknak a végibe igēncsak jó nagy szōg vót ütve, avval oszt a fōdet, szoba, vagy gang, vagy konyha, vagy ami vót, asztat jó főfurkátuk, úgy, hogy vót másnap mit tapasztani utānnunk.

Aszt otthattuk. Osz kikisértek bennünket. De igēncsak az otthagyaná mán akkó sok helyēn lēvetkōdzōtt a nép. De hát azē több helyēn úgy törtēnt, hogy mikor bēmēntünk, mēgvót az az első énekszám, amit bēfelē elmontunk, akkó bēnt táncra perdūt az egész társaság (merhogy vacsora közbe vót, otthatta mindēnki a vacsorát), mer hát érdekēssek vótunk ugyē, gyerēkēk, azok bē a kuckōba, mer akkó még kemēnce vót, bēhūzōttak, osz fētek, mer hát ugyē csunyjájú fő vótunk ōtözve. Zōrgēs-csattogás vót!

Mikō mēgtōrtēnt a tánc mēg a mulaccság, mikō má jó belefáratt a társaság, mer ēgyrészit jó mēgōsmerték, mē lēcibáták rúlluk a ruhát, akkó vót, hogy rēndēssen mēgteritētték vacsorával, mēgvacsorāztattak bennünket. A kántálók is bēkapcsolōdtak az ō társaságukba.

Akkó a távozás má másképp törtēnt, ha annyira udvariassak vótak. Akkó má a távozás szēpen mēnt. Azē ja kis valamijē . . .

No, nem is az vót benne, az, hogy valamit aggyanak, hanem ez ilyen szōrakoztatō vót akkó.

De különben, ahun nem vót mēgkínáva a kántáló csoport ilyen vacsorával, akkó ottan ki mit ért, ottan, szēdelōckōdōtt.

Mikō elmēntünk ēgy-kēt sarkot, akkó nēkiūtünk ottan, átnésztük, hogy mi van rōgtōn ēhető, asztat etakaritottuk. Osz jót neveltünk rajta. Vót úgy, hogy italt is kaptunk.

Pédájul ēgy alkalommal, ēgyik helyēn az ital ki vót készítve az előszobába. Gangnak monták akkó ugyē . . . No, az az is vót ēppen, olyan fētētős, lēeresztēt, cserēp vót a mēnyezet is, oszt gangnak monták rēgēnn . . . Hát, oda vót három butykos üveg téve, ez a kötōtt üveg, hát abba vót az ital ēkészítve. Me elég nagy disznóvágásokat tartottak abba-zidōbe, nem vót újság, hogyha 40—50 személy vót, sőt hetven is nēhun, ahun nagyobb vót a család. Kisebb lakodalomnak . . . Nohát ottan italt is bē köllōtt készíteni! Borbú, pálinkábú bőven, hogyhát jusson mindēnkinek elég. Hát, — nem úgy bántak velünk ahogy köllōtt vóna, inni még csak kōstolót sē kaptunk! Vót bēnt az asztalon, amit ē birtunk úgy lopni, de — valahogy hidegēn fogattak bennünket.

No mēgájjatok!

No osz ēgyre osz rágyütt a hūgyoszhatnék, kimēnt, nem mēnt utánna sēnki. Bēnt nagy vót a ricsaj, lárma, ugrálás, mifene, mēkfeledkēszték, hogy ēgy kimēnt. Szētnézēt, nem látott sēnkit. No, oszt ēgy butykost (ōt litēr vót!) étette kapun kívū. Bēgyün, mind aki jó végeszte dōgát, ajis ott bēkapcsolōdōtt a mulaccságba, jajgat mindēnki ott, ugrál, táncol, kijabának, verik a tepsit ott, hasra esik a kanalakkā, tányérokka, bātōktányérokka, amik nem törtek össze, nagy csōrgēs, csattogás, — mikō kikisértek bennünket, nem gondóták, hogy ēloptuk a butykost.

Mikó osztán mink elméntünk, visszük az üvegét, otthattuk a házat, gyerünk, együnk má, nézzük még előssző is, hogy mit kaptunk!

Nézzük, hát elég savanyán kosztótak bennünket.

Mégettük a naggyát, hát igyunk is rá! — Hát mikó szánkra vesszük a butykost, pálinka vót benne. Öt litër pálinka!

Nohát vacsorakó is azé itták a pálinkát (jó epèrpálinka vót!), emlékszek rá. Hát bèhúztunk ottan belüle, pedig én nem szerettem a pálinkát soha, még akkó sè, de hát úgy ugrasztottuk egyikmáshát, úgy, hogy — én akkó nőnek vótam ötözve, ilyen magas sarkú cipő vót a lábamon, hát tánc közbe hun az egyik felire dőt ki a lábam, hun a másakra. Noosztan bëittam valahán nyeletét abbú zepèpálikábú, hát elidőszttünk ottan, mer kaszáló vót, ilyen nagy kaszáló vót ahun történt a kajálás, még utánna az ivás. De hát bort kívántunk vóna inkábbba a vacsora után, de hát igaz, nem is vacsora vót az, hanem amit éloptunk, vót ott nyers kóbász is. Aszt is èttük! Nyers hurka, aszt is èttük. Úgy, ahogy gyütt! Hát asztán inni köllött vóna, nem vót más, ittuk a pálinkát. Még ottan sokáig elnevetgétünk: hogy vót, mint vót, mesétük ott, úgy, hogy kezdett ottan jó kedvünk lenni!

Rajtam női cipő. Jó magas sarka vót neki! Eldobott vót, igaz.

Osz, — elég az hozzá, hogy annyit pálinkásztunk ottan, hogy nem vöttem észre, hogy kiléptem belüle. Egyik lábamon vót, a másikon nem. Hát má jó bëvótunk pálinkázva, jó hosszú utat mégtettem, akkó vöttem észre, hotyhát egyik lábamon strimfli! Mer abbazidőbe strimflinek hitták a harisnyát. Olyan jó, ritka, nem nejlon harisnya vót, olyan mit tudomén, gyári kötésű, de oan jó, átlácós, de vastag harisnya vót. De hát az is olyan vót, amit a mutérom édobott. Farka kivót, lábfeje is, — mer akkó stoppógatták a harisnyát.

Máshun még egy nagy sárgarépat bétett valaki a sliccbe. A sárgarépanak a levelei belü vótak, azok fokták, hogy ki në essèn. Hát az elég neveccsigés vót, hogy ha valaki meglátta, ugyé! Abba nagy zsbongásba (akkó lámpák égtek, nem villany! Villany ritka helyèn vót.), asz nem lehetett kinézni, hogy sárgarépa-è, vagy más...

No, ez olyan nevetető vót.

Mink is vittünk tepsit, de tepsi igéncsak a házná is vót. Ottan mingyá, azok az asszonyok, akik résztvèvők vótak, még embèrèk, mer azok is vótak máshová kántáni! Azok értették, hogy ilyenkö legnagyobb ricsaj, lármának kő, hogy légyèn. Azok is segítettek fölemèni a hangulatot, még magossabbra. Azok is összeszèttek ott tepsit, edényeket, úgy, hogy vót, amiknek a mázát lèverték. Akkó gazdasszony szaladgát kiszènni a kezibú, mer ottan kolompátak, összeverték egy részt.

...Ez Zètán vót. A tanyavilágba. A kompetencijába. De városon is divat vót ez, a külső részibe a városnak, ott is mënt ez. Ilyen házi szórakozások vótak ezèk...

Igéncsak vót a disznótorokba zenekar is. Igéncsak fúvós zenekarok vótak. Az vót a közszeretetű. Vót más is, de hát a trombitazenekar! Nohát amikó oszt azok belezendítettek! Én is lehètem 15 évig. Vót részem a kántálást csináni, látni is, szórakoztatni is...

Ördög Matild, 38 éves parasztasszony, Zenta, Gombosfalu, 1973.:

Utójjára két-három éve vótam kántáni. Fölnőtt koromba kezdtem.

Négyen szoktunk menni, leginkább. Vót a Vilmus, Csikós Jóska is, még — mik is vót még velünk? — Csikós Jani bácsi is vót...

Egy évbe állandóan, mindég méntünk. Ahun disznót vágtak, akkó mindég oda méntünk. Mindég.

Mégvót mindenkinek, hogy mibe őtözik. Oszt abba. A Vilmus az medve vót éccé, a Jani bácsi még cigán vót, osz fokta ja izét, a zasztali tamburát, asztat, akkó másik még cigányasszon vót. Én leginkább ember vótam. Az vót, hogy nē ismerjének még. Osz leginkább sikerút is! (Nevet.)

Nem vótunk mink hivatalossak! Mink váratlanú méntünk. De azé ismerősebb házakhó méntünk, mer ugyé olyan helyre nem érdemēs menni, ahun kikezdk az embért, még megszurkálják! Úgy gombostűvé. Akkó veszekedés is van belüle. No, nem oan nagy valami vót éppen! Nem bántották komolyan, csak túve...

A medve az fő szokta igēncsak kaparni a fődet, még lánccá vót mégkötve a dērēka, oszt aszt csörgették.

Sok helyēn tisztéletbe tartották űket. Sok helyēn örűtek, de sok helyēn még ugyé ki is zavarták, hogy nē mēnnyének bē!

A medvének a gazdája vót az asztali tamburás. Akkó csőngettünk is...

Leginkább úgy harisnyát húztunk fő a fejűkre, még álarcot csinátunk papírú. Hogy nē lássanak még bennűnket. Kezűnkre húsztunk rossz kesztyűket, oszt úgy!

No, ēngēm éccé, úgy fölőtősztem, hogy nem bírtak mégismerni csakugyan, — muszáj vót ottan... akkó lēvetkőztettek... (Nevet.) Csak ēgymagam vótam akkó éppen. Nem ismertek rám, hogy ki vót.

A medvegazda asztalitamburát vitt, én még vittem ēgy rossz tepsit, még ēgy fakanalat, osz vertem. A cigányasszony még fő vót őtözve nagylánnak. Nagy mejje vót! Még hátú púpos háta vót. Igēn. Az még vitt ēgy kis gyērēket, pójába. Igēn.

A medvegazda vezetēt bē bennűnket. Mindég akkó köszöntek:

— Aggyon Isten, jó estét! Bēeresztik-ē a kántalókat?

— Bē, csak gyűjjünk bē!

Nagy örōmmē osz fogattak bennűnket. Mingyá hoszták az italt, igyunk, és cigērētázni is, aszt is köllött!

Akkó tamburátunk. A medve még, — táncótatták! Akkó csōrgött a lānc! akkó mindēnki húzódozott, hogy:

— Jaj! Mos mi lēs velűnk!?

Én is ottan... Mēkfogtam a cigányasszont osz táncótam vele. Igen. A háziakkal is. Arra, amit a tamburás vert.

Utánna nem marattunk ott, csak addig, még tartott.

A Vilmus az tuggya a medvetāncótató verset is. A cigányasszon még hánta a kártyát, űsmerősnek, még űsmeretlennek is. Én még csak sūgtam neki, hogy:

— Mastan mondom, hogy mīket mongyad neki! (Elvāltozott hangon.)

A medve oankó hallgatott a subāba, osz szōrtyōgött. Még mink is tűztünk ki olyant, hogy elō köllött vōna, oszt hátú tűztük ki. Írást. Osz

nem tutták elolvasni, hogy mi van ráírva. Én má nem emlékszek rá, hogy mit, de Vilmos tudott egísz verseket mondani.

Akkó vettek úk is fő kanalat, hogy ha bántottuk úket, rácsaptunk, akkó úk is visszacsapták a fakanállá.

Mikó béértünk, akkó vertük a tepsit. Aztán nem.

Mikó égyüttünk, akkó attak valamit. Úk attak. Píszta nem, csak én-nivalót.

Az asztaalitamburás az táncra is zenét. Táncótak is rá. Még mink is. Odamentünk oszt mégtáncótattuk úket. Más zene nem vót.

Amit attak, a tepsibe vittük. Attak hurkát, kóbászt, vót amík helén szármát is attak, sütemint. Tepsibe. Mikó hazaértünk, akkó osztoszkot-tunk. Bort is attak inni.

Hogy mennyi ideig szoktunk otmaranni? Hun hogy. Még milyen vót? Valahun tovább vótunk, valahun nem.

Az a „Róka-róka tánc”, az vót!... (Nem énekli. Szégyenli. 16—17 éves lánya is jelen van.)

Csak a Gombosfaluba vótunk.

Ördög Vilmos, 48 éves pálinkafőző, Zenta, Gombosfalu, 1973.:

Utójjára kántáni? Hát mán van annak égy nyóc-tíz éve! Gyerékko-runkba kesztünk jární, asztán még mint fölntöttek, szintén. Mán 10—12 éves korunkba jártunk, még hamarébb is.

Vót, hogy bandába méntünk, többszó is, vót, hogy másikkal, sokban az öcsémmel, sógorral, szomszédokkal (Csikós Jani, még — valahány személllyel vótunk). Úgy összefogtunk, osztan éméntünk.

Mink legjobban négyen méntünk. Én vótam a Maxi-gazda, égy vót a Maxi, az táncót. (Ez vót a medve. De úgy hituk mink, hogy Maxi.) Akkor égy úgy dobót, hogy esetleg azok a csúnya hangok úgy nē hal-laccanak, az még olyan zenész formába, cigánnak vót ötözve. Férfi vót az is. Jobban férfiak méntünk, mer ugyē... gorombaságok miatt. Asz-szonnak... nem igēn vótunk ötözve. Két cigán vót, még a Maxi-gazda, még a Maxi.

Én vótam a Maxi-gazda. Má tutták, hogy én valamēnyire tudom aszt a verset, osztakkó:

— No, télégý a Maxi-gazda, osztakkóosz táncótass!

Há most ugyē a medvét fölötöztettük subába. Énrajtam is égy rossz suba vót, köröszttú vót kötve, kezemēn kesztyú, vagyis harisnya, nem kesztyú, láncá köröszttú vót a dērēkam kötve, hogy csörögjön (kicsit úgy csörgettem is), még kolomp is vót néha nálam, csēngetyú. Még a Maxin is vót égy. De vót, hogy énnálam nem is vót. Maxin is vót égy, úgy, hogy a Maxi hogy hánta a farát, akkor csörögött. Még a lánc is csörögött.

Jó, nagy, hēgyēs botom, magos botom vót, igēn. Szōges bot, osz néha a Maxit szurkátam. A Maxit úgy szurkátam vele, úgy kicsit piszkátam,

A másík kettő, azok csak danótak, még viccölődtek, még ilyesmi.

Hogyhát:

— Minek hínak?

Még:

— Hovavaló vagy?

Aszongya:

— Pinandévári.

Még:

— Gyakovóru gyüttünk, Baszniába megyünk.

No, ilyesmi. Osztakkorosz... egyikné tepszi vót, még bot vót, másikoná még, — úgy a keze el vót tüntetve, nem vót. Úgy hegedút furmán, de nem vót keze.

Muzsikát mink nem vittünk.

...Hogy hívottan-é? Hát említettük mink nekik, hogy elmegyünk, még... tuttuk, hogy hova lehet menni, hun nem zavarnak ki, vagy... há nem vótunk mink olyan túl gorombák, hogy a földet még a kantát fölökjük!

Olyanok szoktak lenni, hogy a kantát fölökik. Mégfognak egy zsákot:

— Maj viszünk vizet, ha nem kapunk sémmit!

Ilyesmit mink azé nem csinátunk. Hogy szétmennyen a földes szobán az a víz... Ilyenék vótak régibe, más bandába, hogy meséli, aki régebben vót, de mink olyant nem...

Zén apám meséte, aszongya:

— Eccé egy lányos házná vótak (mer aki udvarót neki, össze vótak vele veszve, és vágtak disznót.) „No, eményünk, maj kitolunk a meny-asszonyá!”

Ésakkor észrevették, hogy kicsodák. Észrevették. Akkor gorombájú kesztek ottan bánni velük, még hijába kínágták a tepsit, nem kaptak sémmit.

— Ha má nem kapunk sémmit — aszongya — (vittek egy zsákot is) —, híz szét a zsákot, legalább vigyünk vizet!

— Jajj! — Akkó szalatt ott a gazdasszon, annak még akkó egy ci-hát ráhúztak a fejire, hogy... a ciha tele vót (tuggya mi az a ciha?), tollastú ráhúzták, oszt eltűntek. Ráhúzták.

Ha má nem attak sémmit, akkó...

Mink ismerős házhó mēntünk. Vót olyan is, hogy:

— Együttök tán kántáni?

— Majmēglássuk!

Akkó vót, hogy nem is mēntünk oda. Akkó vót, hogy aki nem is hí-vott, emēntünk.

Azt kilestük, mindég, hogy a vacsora körübelü éppen ájjon. Egen.

Ésakkó, mondom, égyné vót tepszi, mēntünk bē, a Maxi négy lábbon, horkót, kapart, esetleg egy kis katula vót nála, vikszēs, osztakkó kaparta kicsit a földet, mink is egy kicsit viccölödtünk, oszt úgy mēnt bē, utánna akkó úgy jöttek a cigányok.

Kolompótunk, ugyē, úgy csinátuk, hogy csörögjön az a lānc is, még az a kolomp is csörögjön, hogy mēktuggyák, hogy jövünk, vagy kērdēztük, hogy:

— Bēeresztik-ē a Maxit? Mer — mongyuk — mink messzirū jöttünk és még akarjuk a Maxit táncótatni! (Mer mink úgy híttuk, hogy Maxi.)

Hátakkor:

— Jó van, bējőhetnek.

Akkó bēengedtek bennünket, oszt azzonná mingyá táncótattuk.

A tepsit verték, az vót a zene, hogy esetleg nē hallaccon annyira a hang ki, ha esetleg gorombás valamit mondunk oan űtem szóra formán.

Vótak ott kisebbek is, tuggya...

...Hogy a többi táncót-é? Ők is ugrátak, de űk nem éneköték, vagy danóták, vagy verséték, mind én, de űk is űgy ugrátak.

A Maxi-gazda monta. Többi is égy kicsit ugrát, még én is égy kicsit, űgy, hogy jobban csörögjön minden.

Hogy mit montunk? Mondom, ojan versféle...

(Elmondja a Maxi, Maxi, táncili... kezdetű, pornó szövegű dalocskát.)

Ez vót égy lëbonyolódás. Nem nagyon danótam, csak ezt. Vagy versétem.

Mondom, mind, mikó mink mëntünk, akkó csak én vótam mindég a verselő. Ilyen viccéket űgyë, mondom, montunk, hogy hunnan gyütünk, hová, ilyen hasonlő.

No, eszt valahánszó elizétük, osz dobótunk, kaptunk egy kis hurkát. A Maxi ilyenkő táncót. Még ha véletlen mënt ára égy vendég, akkő ékaptá a lábát! Sivalkottak, osz nézték. Bottá is zörögtem űgy kicsit, ütemszerá.

Vót oan eset, hogy mëghítak vacsoráni, de az ritka vót.

E vótunk maszkírozva űgyë, é vótunk, ha nem beszétünk vóna űgyë, nehéz lëtt vóna mëgtunni, ki az.

Nëkëm nagy fene bajúszom vót, nagy fene sapka, szakáll. Mëg a többi is. A cigányoknak űgyë jobban harisnya vót húzva fejire, vagy...

Píszta nem attak. Itatni? Mingyá! Mëg a Maxinak is, tányért kértünk a Maxinak, mer éhës mëg szomjas, osztakkó elősszó attak nëki pálinkát vagy bort, oszt űgy a tányírbú itta mëg valahogy. Mëg minket is mingyá kínátak, ékérték túllünk a tepszit osz raktak hurkát, kóbászt, sütemínt, fánkot! Régëbben jobban fánk vót. Ami vót! Osztakkó... Oan túl sokat nem időszttünk éppen, oan háromnegyed óra hosszái, égy óra hosszái, hun hogy fogattak bennünket. (Pénszt aszt sosë!)

Mink nem loptunk. Oanrú hallottam, de mink nem csinátuk. Hallottam, hogy vót az régëbben, mëg csináta eszt némik része baszkódásbú, de mink eszt nem csinátuk.

Otthon osztottuk, amit kaptunk.

Mink a vendégëkkë nem táncótunk, csak magunk. űgyë zenét nem vittünk sosë...

Mangurás Ferencné Nagy Annus, 69 éves birkanycíró asszony, Zenta, 1973.:

...Hát tuggya, az űgy törtínt, hogy itt a szomszédba vágtak disznót. Apósom is (annak mëg vót asztaltamburája), s akkó az én uram, a komám, mëg ű émëntek oda. Hát az én komám majom vót, a zuram mëg medve vót. Apósom mëg vót a medvecsősz. Görbebottá, mindën...

Mëg a vacsora át, addig nem táncótak, nem mulatosztak. Az uram táncót, suba vót rákötve, nem talponnáva, hanem űgy négykézláb a kezinn is táncót mëg a lábánn is. A majom az mëg mindég űgy cselekëdëtt, hogy főment az asztal sarkára. És annak vót égy csutka hátú, az vót nëki a farka ottan, mind égy rëndës majomnak. Mindég űgy vót, ott, ára, ahun a legtöbbsen látták, ű ára billëktette magát ottan.

No, még is vót ez szépen mindén, akkó épakótak mindënt, — persze a majom is jólakott, a medve is, a medve gazdája is, nomosmá:

— Pétér bácsi! — aszongya. — Mosmá verje a zasztaltamburát!

Ekesztek táncóni.

Akkó a majom, az is tutta verni szépen a tamburát, akkor az is elvütte, fővátotta zöregét, osz szépen zenészétt, me szépen tudott zenézni a zasztaltamburán.

...Hogy kikhő? Télén mindég mëntek! Hun, hogy, milyenék vótak. A gazda is, ahova mënt, vagy milyenék vótak azok, akik fő vótak ötözve... Az Antal! Ez az én öcsém, aki Pestén van, ez nagyon szeretétt mënni! Rëttentő sokat vót. — Az mindég nő vót. Mindég kiötöztek valaminek, mindég, hogy légyén rajtuk mit nevetni.

Vót, aki nem engette magát, hogy mēgismerjék.

A ruhákat úk maguk csináták. Rossz nadrágot, kabátot rájuk vettek, osztakkó mēgvót a ruha.

Az arca ki vót kormozva, ki vót kenve.

Abba zidőbe vót az a kezeslábas bugyi. Az vót. És mëntek. Tuggya, akkó nagyonnagy disznótorokat csinátak...

Itt a szomszédba vót, a Vërbájékná! Az egy bélpucoló embër vót, és sok hentése vót neki. Azoknak dolgozott. És hát — lévágott egy „öklömnyi” malacot, úgy, hogy két-háromszáz kiló vót benne. Mēkhitta úket társaságba. Bor, pálinka, vót ott mindén!

Vót, ahun két napig is tartott.

...Hogy mikó mëntek? Tuggya, mámikó... vót az ottan jelëntve, hogy:

— Mosmá gyühették! Mēg van terítve...

Mēg vót beszéve. Akkó tuggya oant is csinátak, hogy — vót akkó tötött káposzta is főve. Akkó vót ottan ojan embër, akit úgy szerettek viccöni, mer elérte a tréfát. Akkó madarat má előre fogtak, akkó mēg a tötött káposztát, a szármát, asztat kiöntötték a tálba, akkó aszt a „bundát”, amibe a madarat beletészik aszt lëöntötték a szármának a levivel, akkó fölúre tették. Akkó az asszonnak mēg lét mondva, hogy tēgye oda zurának, úgy, mintha ú nem tunná, hogy mit tett oda. Mēg lét mondva, hogy:

— Eszt vedd ki, oszt majd mikó zurad boncsa, akkó a madár majd kiszál.

Akkó aszt rëttentő nevettek.

Az asszon kitette, nem szót a zurának. Az embër nyúl, hogy maj vágja — persze a madárnak sütte egy kicsit a tollát mán —, akkó kiugrott!

Az embër:

— Huj! Mi az isten...!?

Hát oszt ezén ojan nagyon jót nevettek! Tuggya, akkó nem vót más szórakozás. Így a parasztházakná. Így összeútek, mind minálunk is szoktunk, kártyázni, s akkor... mēg tokajoztak, mēg akkó mővát csinátak...

...Éppen át a vacsora. Mosmán... hogy azok egyének nyugottan, mikó mán gondóták, hogy mosmánmajd azok kisen lésznek, akkor ezék, mēg bevágódtak oda. S akkó ezéknek vót tötve... tuggya, vót oan... a disznónak a kukoricadara mēgmaradva, akkó tötögettek nekik, a kán-

tálóknak oan... beletettek nyers darát. Egy kis abalévê mēglocsóták...!

Mēg ilyeneket, tuggya.

De attak rēndēsset is. Mēg odaütették az asztalhó űket. Hát nem azé mēntek azok el, hogy azoknak nem vót énnivaló...!

De tuggya, ez olyan nagyon fölvétvót, hogy nem is vót disznóvágás tán olyan házná, ahun nē létvóna kántálás. Ha más nem, akkó mēntek a gyerekek. De azok azé nem vótak oan rēndēssek.

Hogy mijé tanáták esztet el? Hát... nyilván, tuggya, akkori időbe televízió, rádió nem vót. Kártyává egisz télén teli vótak, és elmēntek, mind egy időmulasztás... Igén.

Nem sajnáták, hogy mēgētte az a valaki aszt a darab kolbászt.

Itt is, mikó minálunk ugyé disznóvágás vót, végig a konyháig vót terítve! A kántálók is mēg vótak híva:

— Hónap ekkó mēg ekkó gyerték!

...Hogy hányan? Hatan, négyen, mikó hogy. A legtöbben cigány-asszonnak vótak fölötözve. Egyik cigánlának, a másik öreg cigánnak, a férfiak azok nőknek vótak fölötözve. Nők mēg férfinak vótak. S akkó vótak, akik monták ottan:

— Ennek maj bēnt ereggy, vezs mēg a kártyát! Osz mongyad nēki: „Mágát fijátalembēr nágyon nágy kár éri! Mágá nágyon nágy kárba veri mágát! Nágyon nágy kárba esik!”

Ilyeneket beszétek. Úgy évátosztatták a hangjukat cigányú, mindēn. Osztakkó annyira szerették! Mer egyik ilyennt mondott, a másik amolyant mondott, osz nevétték. Úgy ésszórakosztak rajta. Többet ért, mind most néha a televízió!...

...Hogy minek szoktak fölötözni mind? Cigányembērnek, cigány-asszonnak, majomnak, mēg nyúlnak... Akkó tuggya varrtak ojan izét, ojan fület ruhábú. Oszt aszt ráhúszták nēki, osztakkó az avvá mēnt.

Ördög is vót. Mēgakkó csinátak ojan nagy, vasórú bábának!... Csinátak oan gipszbú az óráhó, mēg akkó krumplit, nagy krumplit évágtak, oszt kicsináták fognak, úgy, hogy kiért a szája szélire.

Mēgszokták ám rakni a rossz kosarat! Félig! Néha mēg teli is! Kalácsot, hurka-kolbászt, mindēnt! Pécsēnyve vót ott...

A kántáló az nem lopott. Rēndēs kántálókná az nem vót. Az nem vót. A kinti dógokat űriszték aszt ottan! Hogy ki gyütt bē, mēg hogy ki mēnt ki is. Hát persze!

Bē vót a kapu csukva, zörgettek, csöngetyű vót náluk, ésakkó úgy mēntek bē.

Majom, mēg szamar... Mindēn vót ott néha! I-ázott a szamar bēnt, mēg mi! Osz nevétték.

Hát ugyé ilyeneket... Mindég olyant csinátak, hogy nevéssēnek.

...Hogy mit montak mikó bēgyüttek? Hát idefigyējjen! Én nem mēntem kántáni, én nem vótam, dehát hallottam, hogy monták, hogy ezé:

E/gyüttünk / kán-/táni,/ kán-/táni,
Disznó / fenekit / vāj-/káni,
A disz-/nónak / négy a / lába,/

Ötö-/dik a / far-/ka,
Farka / alatt / van egy / kis luk,
Gyugja / bë a / gaz-/da!

Esztet monták. Hát. oszthát ezen akkó mëgint nevettek.

Akkó, — kinek mijen nóta teccëtt legjobban, akkó asztat edanóगत-
ták. Ami előatta magát. Amit a vendígék ottan... me ugyë néhun vótak
8—10 ház is, aki össze vót híva, a család.

Osz zörgettek. Egyik tepsit vert, a másik a kantát verte, mindën.
Oszt avvá mëntek bë nagy dërrë-dúrrá. Főzőkanál vót a tepsin, avvá
verték, mind a nagydobot, osztakkó avvá mëntek bë. Csëngetyút, mëg
kolompot is vittek, ami a birka nyakán vót. Mëg vót beszëve:

— Të nagyon csöngezsd a kolompot!

— Të mëg verdd a tepsit, itt van-ë!

A másik mëg a kantát verte, oszt az úgy buffogott: buff! buff! buff!
Ésakkó ilyen hangszërrë mëntek bë.

Vótak oan helek, hogy mëvirradt, mëkkorra szëtmëntek a vendégék!
Vót, aki négykézláb mászott haza, vót, aki elmënt korábban, mëg nem
érte el a buzgóság, de vót iszom-észëm! Mindën!

Mangurás Ferenc, 72 éves juhász, Zenta, 1973.:

... Tuggya, nem a majom mëg a medve monta mëg a szövegët! Én
mëg az én komám, ú vót a majom, én mëg a medve. Hosszú szörü suba
vót. Úgy néz ki, mind a medve! Rëttentő nagy, vastag, csülkös lánc vót
a dërekamra kötve. Szëgën mustohatata ëccë úgy a hátamra baszott
azzá a bottá! A láncnak a szëmire tanát! És az az irhán át mënt-ë!:

— È-ü-ü-ü-ü!

Nagyot morgottam:

Në ilyen gorombájú bánnyon a medvével!

De hát ü nem hallotta, mer egy kicsit nagy vót a zaj. Mëg nagy vót
a hösìg nála: bëvételészte, ami köllött nëki. — Itt vót a Vërbájëkná-ë!

Egyik gyerek is, másik gyerek is húzogatta a „tollamat”: subámat:
Én mëg rúgtam ëggyet!

Hát disznóvágáskó nincs kánikula! Hideg vót. Patkós sarkú cipő vót,
szëgìnnék, az egyik lánnak mëgrúktam a térgye csontyát. Sokájìg
húszta lábát. Mindég monta:

— Egye mëg a fene a bocskorodat — aszongya —, mëgrúktad a lá-
bamat!

— Minek gyüttë oda!?

A szövegët mindég a majomgazda monta. Az mindég vót. Lán vót,
vagy asszon vót, öreg vót, vagy fiatal vót, az monta bë. Az bëmënt.
Hívatal nélkü nem mëntünk. No, nem vót sasos bëhívó, de:

— Gyerték ekkó, mëg ekkó!

Szìnte lestük.

Bëköszöntött, mikó mënt:

— Bëengedik-ë a kántálókat?

Előgyütt a gazda:

— Igën, bë! Tessík, tessík!

Át, félënn át a vacsora, mëg akkó kezdődött, de igëncsak félënn át.

— Nomost a majom elég huncut vót (majom az mindég huncut), a majom mindég fölugrott az asztára! Hosszú asztal vót! Nagy, fene hosszú, hátúsó szoba vót, ittak, éttek, és a majom mindég fölugrott. Ű tutta, ismerte a hentésüket, mer körülbelű majnem a Vágóhíddâ szomszédba lakott, elég az hozzá, hogy a fenekit mindég rábillézte egyre. Ekép-zéheti, hogy mijen jó nézett az ki ott abba pizsamába! Abba kezeslábás bugyiba!

Ilyen hosszú csutka, piros ronggyâ bē vót csavarva, és a farka úgy mozgott, mintha rugóra járt vóna! Mindég a farát ára düllesztgette, ára a fél felé, aki elérte a viccét.

A majom aszmonta:

— Mē! Mē!

A medve aszonta:

— Bő-ő-ő! — Csak morgott.

A majomgazda, mikó békösöntött, osz mēgvót, hogy mēgyüttünk, elfogannak-ē, mēghogy igēnis, hogy el:

— Ha más nem, egy kis csontdarab, hurkavég, ez, amaz...

Minket a majomgazda kalauzót. Mikor osz bēmēnt:

— Hajgyē-gyē-gyē-gyē-gyē-gyé! Marika mēg Gyurika!

Rásózott ám, magyarú mēgmondva, a subára is, úgy, hogy sajgott az embērnek az ódalbordája. Majom sē maratt ki! Rá a farára, mēg a dē-rékára! Ammēg:

— Me! Me! Me! — ugrát ēre-amára.

Evótak körösztöve. Egyiknek ez vót a neve, másiknak az.

Nemcsak egy hēre mēntünk! Mēntünk mink, az Isten tuggya, hán hēre nem mēntünk!

A majmos gazda románú is mēg zsidójú is beszét. Néha mēg magyarú sē tudott! Akkó az egyik majomú táncót, a másik mēg medvejú táncót:

Tánci-tánci, bokaránci! Tánci-tánci majmulé!

Mikor mán a társaság eltelt evvel a vigadozással, akkor:

— Jó van! Rēndbe van mindēn!

(Zembērnek a pofája ki vót készítve, jó zsíros korommal, nē végék úgy észre, hogy ki vót, a Pista vagy a Jóska!) És:

— Itt van a lavórba víz, itt a szappany, lērúgni aszt a gúnját és mēgmosdani, és tessík az asztalhó űni!

Noosztakkó néha hajnalig! Néha a gazda hozta haza a medvebōrt. — Másnap...

De nemcsak medve vót mēg majom. Vót többféle. Ēn is mēntem, mēg a kislány is, aki mēghalt, a Mariska. Izé... Kecskéjeim vótak, lēvag-dostam űket ősszē. Jó annak a hússa. (Bár legalább asszeretēm!) Elég az hozzá, hogy ki vót tömve keze, lába, akkó osz fő vót őtösztetve, kecskének. Nagy szakáll, mindēn. Avvá is mēntünk, többszó, többfelē.

... Egy az, tuggya, hogy elmēntünk, hogy ēkkis örömet, vigasságot keressünk, mer mondom, akkó nem vót televízió vagy rádió, úgy, mind most, hogy van három is egy háztetōn, — no, elég az hozzá, hogy — másik mēgint amaz, hogy kis eszt-aszt attak. Nem kērēgettünk! Ott vót a kosár, a majomgazda vitte. Mikó vége lētt a kántálásnak:

— Várjatok már! — aszongya. — Nē mēnnyeték mēg! Várjatok! Maj kaptok egy kis valamit, egy kis csontdarabot!

Ehosztuk haza. Asztán az osztalékra mēnt.

Esetleg ahun zenét vittünk, vittük a zasztaltamburát, húrkopásra vetett ēgyik-másik, vagy ēkkis borraivalót.

Itt a Vērbájékná mind hentēs vót! Mēg a hentēs segédēk, mēg az inasok, mēg mittudomén! Azzenétük nekik:

A mészáros hajnalba,
Mészáros űr, ké -rem,

A butēllát fōlhajtja,

A szegibű mér-jen, A sze-gi-bű mér-jen!

Asztaltamburán verte apósom. Nagyon szépen tudott. Danóni is, fűtyűni is tudott. A kántálók mēg az asztaloktű fűhűzták táncóni akik ott űtek. Ūccsinátak. Aki férfi vót, osz nőnek vót űtözve, annak vót „mindēne”! Ūgy tűzdētűk fō.

Lēhűzták némēly részirű a szoknyát, a kántálókrű.

— Nē bāncsa kend a szoknyámat! Elszakította ked! Tēgnap vētte zűram eszt! (Cigányosan.) — Ilyenēket beszētek. Ilyen helyde-bolydaságokat.

Zēggyik eszt hűszta lē rűlla, másik amaszt hűszta lē rűlla, osz nevetēk. Az mēg a fakanállā verēgette.

A majomnak a farkát fogdógatták.

Lāncon vót a majom is, mēg a medve is.

Utójjára 1935-ben vagy 36-ban vótunk kántáni. Minālunk mēg ezelōtt 7 vagy 8 ēvvē vótak utójjára:

— Ūngyi, maj ha lēvágják a disznót, gyűvűnk!

— Jó van, gyertēk!

Cigānnak vótak űtözve. Osz mingyá csak jósóni...

...Olyan, hogy nem mēghívott vendégēk ēmēntek kántáni, régēb-ben onok is vótak. Akkó a zasszon monta:

— Nem kō űket bēengenni!

Zembēr mēg aszongya:

— Bē kō űket engenni, ha má ēgyűttek! aszongya. — Engedd bē űket!

Akkó mēg amazok nevetēk másnap, hogy:

— Kibasztunk velűk!

Mēg ilyenēk...

...Vót olyan, azt tudom biztosan, vót lány, aki fōlōtözōtt (ezt tudom biztosan!) kántáni, elmēnt oda a legínyēs házhó, azē, hogy csak mēglāssa a legínt. Osz nem ismertēk fō. Aztán, mikó ēmēnt a legín hozzā, akkó osztán a lány elárűta szépen, hogy ű ott vót náluk. Hát. Ez ára kint a Kertekbe, mifelēnk vót. Akkó én mēg fiatal lány vótam.

Nem ismertēk fō. Oszt aztán a legíny monta:

— Hát hogy a fenēbe!? Há mé nem csinátā valamit, hogy mēgismer-telek vóna?

— Ēn így akartam — aszongya.

Gyetvai Simonné Mura Erzsébet, 63 éves, Zenta, 1973.:

Mikó vótam utójjára? Van mán az öt-hat, — tíz is! Tíz esztendeje is!

Há vótam gyerek koromba is, még hát asszonkoromba is, az urammal együtt. Először olyan 15—16 éves lehettem. Még aztán későbben.

Nékünk vót egy kialakút bandánk: az én uram vót lány, én vótam fiú, a szomszéd embër még a szomszéd asszony vót anya, apa, az a másik szomszéd asszony az még megint egy kalapos nagysága.

Az én uram vót lány. Attuk férhöz a szomszédba.

(Cigányembërnek még cigányasszonnak azelőtt, lánkoromba vótunk ötözve. Én leginkább cigányembër vótam, akkó más bandába vótunk. Még vót, amikó apácának vótunk ötözve. Aprókumpli vót ide nyakunkba olvasónak, piros szárbug vót oan nagy köröszt, ésakkó a többi hozzá hasonlón.

Az én bandámba állatok nem vótak, annak nem vótunk ötözve. De egy másik bandába vót kecskének, de a kecskének a szarva még a szája úgy vót csináva, hogy a fánkot kivette zasztárú a kecske. Így alú éppen vót egy madzag, s akkó meghúszták, akkó étátotta száját, akkó megrántotta, akkó kikapta fánkot az asztárú.

Medvének, majomnak, ördögnek mi környükünkbe nem vót. De halottuk.)

Lánkoromba, vótunk akkó is többen. Akkó leginkább ilyen — finomnak vótunk ötözve. Majd úgy mondom: uraknak! Ilyen papír ruhákat csinátunk, abba méntünk.

Zurammá má — öten méntünk. Az „uri nő” kalapba vót, ésakkó iten jó nagy toll vót tűzve. Ó hozta a hozományt egy nagy lehetetlen ridikülbe (majd úgy mondom), abba vótak ilyen régi pizék, ezerkoronás, még mittudomén! Az vót a hozomány.

Osz vót, hogy hajnal három óráig vótunk a disznótorba. Osz este méntünk, vacsoráná. Vacsora mikó kezdődött.

De mink úgy méntünk oda, mind eljegyzésre. Én sütöttem görhét, szépen kidíszítettem, megakkó abbul a céklarépából főztünk piros „bort”, vagyis megfőztem, hogy olyan piros leve lëgyën, az vót a bor. Úgy, hogy mind az öten vittünk valamit.

Amaz hozta, a naccsága hozta a hozományt.

...Hát vót, ahova nem hítak, de több helyre hívtak bennünket. Méntünk olyan helyre is, ahun nem hítak. De azé nagyon szívessen fogattak bennünket. Lë is jácottuk. — Még së tudom mondani, de nagyon sok hëre vótunk! Mikó kezdött bëalkonyodni, akkó má mihozzánk hozták a ruhákat, hogy ki minek ötözzön. Ötöztünk.

Ennek a szomszédnak vót egy ilyen hosszú tajtékipa. Így-ë!:

— Lányom, gyútsd még a pipát!

Zuram vót a lány. Én férfinek vótam ötözve, ilyen bandzsálnak. Bandzsál vótam! Nékem vót keménpapírbug ide mandzsëtta, még ide, s akkó ide zsebkendő vót nyakkendőnek csináva. Én vótam priccsës nadrágba, ráncos szárú csizmába, — bokáztam nagyon! Birtam bokázni!

Tepsit, vittem a tepsit! Én aszt úgy kivertem, hogy a végin olyan vót, mind a rosta! Úgy, mind a csörgös nők. A csizmának is elege lëtt, mire vége lëtt, hajnalra!

Akkó má később ragasztották ide ja homlokomra ja pëszt, mer nem ösmertek még bennünket. Nékem példájú vót egy ilyen kis bajúsz ra-

gasztva. Ilyen kis fekete, pörge bajúszom vót. Zuramnak vót egy olyan ködmönje, annak tisztára ki vót nyirkáva mán a belseje. Nékem köllött a bajúsznak. Kettőbű így ide ragasztottam, olyan, hogy — szóval nem lehetett rám ismerni! Ki vótunk festve irgalmatlanú, még mittudomén! Én csak a bajúszt belemártottam a kovászba, ideragasztottam, át. Oda-száratt.

Jaj, hát éccé még éméntem, akkó még ebbű a hajbű, amit fésűkön-nek, abbű ragasztottam bajúszt még szakállt, csirizzé, amivé a zasztalo-sok dógoznak. Alig birtam lèvènni! Új, de fájt másnap!

Zuram még piros ruhába, kötöbe, élégánsan, de nagyon pazarú jám! nézett ki.

Zöregék: bøj gatya (maj úgy mondom), gatya vót rajta, még itt is gatya fölürű, hogy ilyen bøj ujjá lègyèn, úgy vót a kismellény, ki olyan nagy csülüsöket varrtunk rá, hogy mutasson valahogy, nagyon szép pipája vót néki, így ilyen messzirű, lènt szíta. (Nem az üvé vót, úgy kér-tük köccsön.) Tajtékpipa vót.

Zöregasszon? Az is olyan bøj szoknyát csinátunk néki, sokszorosan, hogy ilyen jó bøj lègyèn, — azok is úgy, hogy nè lèhessèn mégismerni. Kifestve, mindèn. Űk marattak asszon még embër. Az embërnek ilyen jó nagy ósz bajúszt ragasztottunk, kendèrbű aszt is, szòvá kimaszkirosztuk egyikamásikát.

Nyóc órára mèntünk. A görhét szépen kicifrátam, tepsibe kisüt, ki-fordítottam, kicifrátam, szépen raktam a tányérokba, kidíszítettem. Mink avvá mèntünk mán. Aki nem a tányért vitte, az vitte züvegbe a bort, a piros répának a levit. Mást így ilyent nem vittünk. (Én máshova tepsit is vittem, azé, hogy danójjunk. És nekünk az vót a zene. A tepsit oankó kezemmè vertem. Kerek tepsi vót. Tisztán lukacsosra vertem a végin. Hogy micsinátam, én nem tudom, csak mikó hazagyüttünk, tiszta lukas vót. — Vót az a piros tíz- vagy százdináros. Azokat ragasztották a homlokomra, mer parancsóták a nótát is, még nagyon sokat tuttam, ésakkó táncóva még verve is... Hoznak egy szál kóbász! Má még azt is a nyakamba akasztották! Má avval együtt táncótam. — Akkó ugyanúgy vótunk ötözve.)

No, nyóckó értünk. Akkó vót a vacsora. Vacsora közbe érvünk mink oda. Asztalná útek mikó má odaértünk. Ésakkó bèkösözntünk:

— Jó estét!

Mègmontuk, hogy mi járatba vagyunk:

— A hogyhíjják, a gazda (a házigazda, ahova mèntünk) észterette a lányunkat! (Eszt az öreg szomszéd mongya.) Eszterette a lányunkat! Hát, hogy ha akkó köllött, akkó jó vót, akkó mostan is lègyèn jó! Ésakkó most, hogy szerèncsétlenné tette a lányunkat, hát akkó mostan végye è!

Égyre szabadkozott, hogy ú nem! Nem is ösmeri!

Akkó zèn uрам odamègy, nyalábóta! Csókógatta! Az húzódozott: hát nem ösmeri! Ű nem... hát nem vót sèmmisè! De csak emez még ragasz-kodott hozzá.

Akkó mègmutatták a hozománt. Hogy mi a hozomány. Ezèrkoroná-sok, még mittudomén, ugyè, ilyen pèzèket:

— Ez a hozomány, hát mosmá nincs mit tènni, mèkkò eskünni!

De hát ú nem esküdik még! Merd ú nem tuggya! Ű nem vót sènkive sè!

De mink csak erőköttünk.

Élég az hozzá, hogy az uramat nem ösmerték még. Úgy, hogy el is gyüttünk, osz nem ösmerték még. Nem. Emezéket a szomszédokat azé megösmerték, osz másnap megkérdezték, hogy mongyák még, hogy ki vót! Akkó mikó mégmonták, hogy ki vót:

— Hát, ha tutták vóna!

No, így is, mondom, három órájig ott vótunk! Odaütettek ám a zasztalho minket. Mink odaűtünk. És akkó táncótunk is. De az én uram csak nyaggatta ja... legínt, a szomszédot. Mikó táncra kerűt, hát nem vót más zene, akkó én a tepsit! Addig verégettem, hogy kilukatt.

Akkó én montam:

— Ki volt az a huncut.

Az a nem jó bellér,

Ki elsózott mindent,

Hol van a himpellér?

Levágjuk még őt is,

Mer csúffal tett minket,

Egész eláztatta

A mi nagy eszünket!

Annyit iszunk itten,

Hurkára, kolbászra,

Nem birunk hazamenni,

Legfőbb csak máshova!

Hát akkó maraggyunk!

Maj hónap végzünk

Ezekkel a huncut bellérekkel!

Igyék, komámuram,

Igyék, komámasszony!

Mind bolond, aki a gazdát sajnálja.

Ki a vendégeinek csak most veszi hasznát!...

Akkó mink is a nagy hurkákat, még a nagy kolbászokat merigetünk. Az asztalná. Mikó má bűtettek bennünket.

Más verset nem. Amit beszélgettek, akkó visszafelétünk, vagy olyan... ahogy jött a beszéd, akkó úgy felétünk.

Más „zsiros” dógokat nem. — No, hogy vót ojan hej, ahun cigánnak vótunk ötözve, hát akkó az szerint szövegőtünk. Mer vótam én ugyé másik bandába is, mer én nagyon szerettem menni. Akkó sé danótunk, hanem — kalapácsótunk, lővertük a vasat a szoba közepibe, még ilyen hasonlókát, jó nagy zörgéssé vótunk!

Pédájú ide szomszédba mēntünk, ide cigánnak vótunk ötözve, ésakkó a szoba közepibe mingyá lē az űllöt, jó lēverni, osz kalapácsóni jó nagyokat! Akkó jén cigányasszonnak vótam ötözve, én vettem a kártyát, még ilyen hasonlókát. Pédájú egy embernek, (őreg vót, út a padkán, nem bírt menni, mindég a padkán út), osz:

— No majd én mēkhányom gazduramnak a kártyát! — mondom neki. — Hát gazduram előtt út áll, de nem mén sēhova sē!

(Há hunnan mēnne, mikó nem bírt!?)

Olyan gorombákat mink nem szeretünk.

Vót olyan is, hogy csak egyszerűen émēntünk, ésakkó beszélgetni:

— E vagyunk tévedve. Hálást kérünk! — Még hasonló.

Hát akkó:

— Nem bírnak anni szállást, mer sokan vannak, még hát mink is elég sokan vótunk, öten, hát nem tunnak...

— De hát mégis! Nékünk jó vóna itt is, ott is, vagy a gazdává! Vagy a gazdasszonnyá! — Hát ilyen hasonlókát.

Ha megkérdézték, hogy hova valósiak vagyunk, (hogysis monta az én uram, hogy hova? Ja:)

— Nyaldpicsavásárrú!

Hogy hogy híjják?

— Eggyik Durrpicsán Rózsi, a másik még... mittudomén, ilyen hasonló.

Az embéréknek is vót ilyen különlegés másik nevük, de asz mán nem tudom. Némely része oly régén vót!

De nem olyan vastagon mént azé az a...

Ha a gazda húzódozott, akkó bátorabbak vótunk, ha nem húzódozott, akkó mink húzódoztunk.

...Mikó zenétem a tepsibê, pészt is ragasztottak a homlokomra. De pészt aszt nem... Hát nem pézé no! Hát mégraktak bennünket hurkává, még kolbász, még ilyen hasonlól!

Vittünk ám kosarat! A naccsága hozta. Az „Sárika” vót. Az hozta a kosarat, még anná vót a hozomány. A ridikülbe vót. Merd Űk papucsosak vótak, osz sok helén mekfordút, osz hoszta a gúnyákat, ilyen régi divatosságokat! Buggyos, fekete blúzokat, még szoknyákat! Még mittudomén, amit tanát. Néha annyi vót, hogy! Amik ruha nem vót ránk jó, aszt vittük vissza. A szomszédnak én véttem fő a briccsés nadrágját, a sógoromnak még a csizmáját, ráncos, alacson, régi csizma vót. Az apácaruhát? Régi asszonszoknya vót, az vót az alsó, a tetejin még a másik szoknya, fehér kendő, tetejibe egy másik, no! Sok jó aprókrumpli, ilyen nagy cirokkörösz, osz hoztuk, hogy puszigassák...

Akkó béméntünk, hogy:

— Nem tunnának kiadó lakást? Vagy van-é ilyen használt valami eladó?

Ésakkó, amit felétek, akkó szövődött mindén.

Leginkább sokáig tartott.

Vót oan hel, ahova hivatalossak vótunk, még vót oan este, hogy két helén is vótunk.

Lévetközni nem szabad vót! Hát úgy ötöztünk, hogy në ösmerjének még. Nem ötöztünk át sosé. Vót ojan, hogy két helyre is vótunk híva egy este, de — hát egyik hère eméntünk, akkó má ottan emút az idő, akkó má onnan nem lehetett menni. Hogy éppen főtanájja magát a zembër, osztakkó mennyen haza? Há nem lehetett!

Ott nem jó kántáni, ahun zene van! Ott nem jó. Nem is mènnek oda! Nem is mènnek annak idejin sè. Azé, mē ha szól a zene, akkó azokká nem foglal koznak. Mer akkó mindéggyiknek kő, hogy a kántálókka foglal kozzanak. Igén. Akkó vagy táncónak, vagy danónak, de akkó a kántálók akkó fölöslegéssek.

...Mikó cigányok vótunk, akkó ki a kártyát vette, kunkogtunk ilyet is, olyat is, akkó amazok is fogtak valamit, akkó vót, aki kapkodott, akkó fakanál vót, még zsírkavaró lapocka, jó nagyokat odabaszarintotunk, aki kapkodott!

Tepsit vittünk, még kidíszítettünk lábast, aszdat verni. Hát. No aszdat danótuk, hogy:

Azé mulatunk mi réggelig,
Még a Nap fölkelik,
Mégyszökött a tollas /ki-rály!
Mégjött a

Akkó az, akinek toll vót, az kimént, akkó mikó montuk, hogy „mégjött”, akkó belépött. Belépött az ajtón vissza.

Nem loptunk, amikó cigányok vótunk is, nem loptunk, mer a cigányokra vigyáztak rájuk. Mikó asz danótuk, hogy „mégyszökött a tollas király”, akkó rögtön mentek utánna haromassává.

Nem vittünk é sémmit sé.

Vótak azé olyan társaságba, valóba, hogy loptak, amit csak bírtak, vót, amit visszavitték, vót, amit nem, de mink nem csinátunk ilyent.

... Hogy kitú tanútam kántáni? Hát hogy mongyam még? Mink ott-hon sokan vótunk: 4 lán vót, gyerérék is, osz szerettünk mindént, úgy értve, hogy szerettünk táncóni, szerettünk danóni, szerettük a zenét, az én öcsémnek (kár, hogy nagyothall) az szájmuzsikát, az pikulát, az harmonikát, az tamburát, annak mindégy, akármi vót! S akkó mink össze-méntünk, minálunk mindig az udvar teli vót. Mer szélmalmunk vót, ha este örötünk, akkó ott összegyűtt a banda. Ha egész éccaka örötünk, akkó is össze vót a banda. Akkó is legalább égy öten-hatan vótunk. Ott mindén előfordút! Ottan danótunk is, táncótunk is, még kajabátunk is, még mindén! Nohát.

Tuskót húztunk háromnapokkó, hű, akkó sokmindént csinátunk!

... Én úgy gondolom, hogy ez égy szórakozás vót. Nékünk legalább. Még ahová mentünk, azoknak is. Jobban émút a disznótor. Mer régeb-ben nemcsak a család, hanem a testvérék még rokonok, még szomszédok össze vótak híva.

Nem az énnivalójé! Neem! Csak azé, hogy észórakozunk. Ésakkó mégvót a másnapra való beszélgetés is, hogy milyen érdekés vót. — Nem azé hogy énni aggyonak, nem!!

... Tuggya, aki nem szereti, az hijába. Mer oda is kedvnek kő lénni! Nem az, hogy csak éményünk!... Kő, hogy főtanájja magát! Még hát kő, hogy valamit csinájjon, ha má ott van...

JEGYZETEK

Bemutatott anyagunkkal kapcsolatban, szinte gyűjtői jegyzetként, csak néhány dologra kívánunk rámutatni.

Nem tagadható, hogy a Zentán disznótorokhoz kapcsolódó alakoskodó játékok mindegyike, jobbára mint farsangi játékok, fellelhetők a magyar nyelvterület egyéb vidékein is. Ezek a játékok a farsang tartozékai Szatmárban, ahonnan Ferenczi Imre és Újváry Zoltán 1962-ben adott ki egy egész kötetre valót (3.). Ugyancsak az Ipoly mentén, ahonnan Manga János közöl, a miénkkel formásaikban sokban azonos adatokat, (1.), általában a farsang, mely a jeles napok közül a leggazdagabb irodalommal bír Európá minden nyelvén, hatalmas mennyiségben

kapcsolja magához a maszkos, az alakoskodó játékok szinte számtalan változatát. A farsangi játékok tömeges publikált anyaga ellenére is, melyek formásaikban sokszor azonosak az általunk közölt anyaggal, mégsem tartjuk könnyen eldönthetőnek a kérdést: a disznótoros kántálás esetében disznótorokba húzódtott farsangi szokásokról van-e szó, vagy valamiféle elsődleges jelenségről?

A kérdés eldöntése nem lehet felszínes elemzés tárgya. Mindenesetre a farsang s a disznótori kántálások találkozása, esetleges közös gyökere, hagyományokban s időben nagyon messzire nyúlik vissza.

Lükő Gábor 20 olyan babonás-mágikus szokást jelöl meg az obi-ugor medveölés s a magyar disznóölés között, „melyek nem csak nagy történelmi múltra, hanem közös eredetre is vallanak”. (7.)

Kétségtelen, hogy a csupán keresztmetszetként közölt játékok anyagunk a benne előforduló elemeket tekintve nagyon széles skálát, úgyszólván két világot fog át. Így szemlélve fellelhetők ebben az anyagban primitív, pogánykori rítusok egészen archaikus elemei, de jelen vannak a rögtönzött dramatisztizálás kizárólag szórakoztató célú, szinte „modern” népi játék elemei is. Úgy tűnik azonban, hogy ez a kétfajta anyag — s ez lényegesnek látszik — *külön* van jelen. Megjegyzendő ez akkor is, ha a példaként közölt anyag nem képez szélességében és mélységében teljes gyűjteményt, hisz egyéb adatközlőktől kaphattunk volna számos átmeneti formát is.

Úgy tűnik, az állatalakoskodó kántálási formák (medve, nyúl, majom, szamár, kecske, de ördög, sőt, vasorrú bába is!) szinte maguktól választódnak szét a már majdnem színpadi társaság játékaként ható (mellesleg ilyen szempontból nagyszerűen elkapott) „család”, „urak”, „apáca” jelenetekről. A kettőt csak látszólag kapcsolják össze a régiből levált s önállósult cigány jelenetek, nyilván mert ezt maszkírozásában leegyszerűbben meg lehetett oldani, s mert — végső fokon egyedül is lehetett játszani.

A mai farsangi hagyomány gyökere „a tél—tavasz örök küzdelmének kultikus emberi megnyilatkozása”. (3.)

„A medvetor a medve lelkének szól eredetileg. Számos részlete a halott ember meggyászolására és eltemetésére emlékeztet, melynek szintén az a célja, hogy megbékítse, kielégítse a halott lelkét.” (8.)

Az állatalakok között disznótorainkon leggyakoribb a medve. Szerepe korántsem cigány (mifelénk általában román-cigány) medvetáncoltatók egyszerű utánzása. Gyökereiben a többi állatokkal együtt archaikus, mély hagyományokba nyúlik vissza. „A medvének a különböző szokásokban való szerepéhez az alapot feltétlenül a medvével kapcsolatos termékenység képzetek nyújtották.” (9.)

„A kecske funkcionális tekintetben abba a csoportba tartozik, mint a medve. A néphitben a termékenység állataként szerepel.” (10.)

A nyúl, már szaporaságára való tekintettel is, valószínűleg ezekkel rokon. Talán figyelemreméltó e tekintetben az általunk közölt egyik táncoltató szövege is.

A farsangi álarcok között sokszor előfordul az ördög. „1525-ben hús-hagyó kedden álarcos menet jelent meg az udvarban, melyben elefánt is szerepelt. Maga II. Lajos is jelmezesen, ördögálarcban jelent meg az ünnepségeken.” (5.) — A pogánykori „rossz szellem” keresztény for-

mába öltöztetése ez esetben sem lehet kizárt. A „vasorrú bába” megjelenése a zentai disznótoron ezzel lehet rokon.

Az archaikus csoportba tartozó kántálóknak, úgy tűnik, nagyon fontos kelléke a bot. Bár „kutyaverő botnak” használják, „a botoknak a végibe igéncsak jó nagy szög vót, asztat jó főfurkátuk...”

A szöges végű bot a regölésnek is fontos kelléke. A szoba földjének fölfurkálása nem gazdasszony-bosszantási céllal történik a regölésben: amennyi földet felvágna, annyi kincset, jót hozzon a házra az elkövetkezendő esztendő. Az sem lehet véletlen tehát, hogy a medve „főkaparja a földet”, hogy erre a célra „vikszés katulát” vittek, mert a kesztyűbe bújtatott kézzel ez nem lenne egyszerűen megoldható.

A medve „béhugyozása” valószínűleg szintén nem jelentéktelen epizód, ugyanúgy, mint ennek a túlzott formája, a zsákba öntött kanta víz, ami elárasztja az egész helyiséget. Úgy tűnik, szintén ebbe a csoportba sorolható a következő adat is:

Gyura Ferencné Sándor Julianna, 50 éves kocsmárosasszony:

„Szomszédba is vótak éccé kántáni. Noésakkó ki vót kenyve cigánynak, és vitt egy üllöt. Vasüllöt. Lévették a szoba főgyibe, mer földessek vótak akkor a szobák, még vitt egy rossz lábast és kalapáta. (Ilyen bogrács- és fazékcsináló cigánynak vót ötözve.) A bocskorokat még kitömték tollá. S akkor ő verte az üllön a rossz lábast — mittudomén: csináta —, többijek még cigánlának vótak ötözve, ki vótak kenyve, tánccótak körű, és azt a tollat mind kitáncóták a bocskorbú! De a vacsora főzve vót, mikó má család össze vót, vacsorázott. Repút a toll az égisz szobába! Az asztalra! Az ágyakra! — De jót cincogtak!... Itt történt az Ágó néniékné, mellettünk.” Zenta, 1973.

Hogy a több esetben visszatérő üllőverés cigány szereplői az archaikus medvejátékból váltak ki, bizonyítja az is, hogy „köztudomású, hogy a medvetáncoltatók a kovács-cigányok közül kerültek ki”. (7.)

„Az oroszok is szerették a medvetáncoltatókat. Minden házba behívták, mert úgy hitték, hogy a rontó szellemek megijednek a medvétől és elhagyják a házat” — idézi Lükő Gábor. (11.)

A valódi medvetáncoltatás hangos dobolással, legfeljebb énekkel jár, amint az helyenként ma is megfigyelhető utcáinkon. — A kántálás alatt a zajkeltés nemcsak kíséret, nemcsak mellesleges jelenség figyelemkeltés végett, hanem cél is. Az emberek, asszonyok, akik mint vendégek voltak jelen a disznótoron, de egyébként maguk is jártak kántálni, a láncsörgetés, kolomp meg csengettyűszó, tepsi és lábaserésen túl is segítenek zajt csapni. „Azok értették, hogy ilyenkö legnagyobb ricsaj, lármának kő, hogy légyén!”

„Meuli K., aki a maszkok legavatottabb kutatója, a maszk egyik legényesebb eredőjét a halottkultusszal kapcsolatos szokásban látja. A halottakat, az ősoket maszkos alakok jelenítik meg”. — Idézi Ferenczi—Újváry. (12.) — Vajon az a valamennyi adatközlőnk által szinte túlságosan is kihangsúlyozott fontosságú cél az öltözet, a maszk kivitelezésénél, „hogy né lehessén fölösmerni”, csupán utólag kialakult velejárója az alakoskodásnak?

Külön érdeklődésre tarthatnak számot a kántálók lopásával kapcsolatos adataink.

Az obi-ugor medvetor egyik szokása: „a medveölő is megvédi »vendégét«, a medvét, az álarcos állatalakoskodók ellen, akik (a magyar disznótor maszkáihoz hasonlóan) csipkedik, ijesztgetik a vendégeket”. — Idézi Lükő Gábor. (13.) „Az obi-ugorok azért védik a medvét, hogy meg ne haragudjon, és máskor is jöjjön el a gazda által rendezett ünnepségre: a medvetorba, vagyis, hogy képzelt újjászületése után ismét hagyja magát megölni.”

Gyetvai Simonné újszerű játékánál a lopás nem is jön számításba. A régebbi játékformával kapcsolatban azért úgy mesél: „Nem loptunk, amiké cigányok vótunk is, nem loptunk, mer a cigányokra vigyáztak rájuk.” Ha kiment valaki közülük, „akkó rögtön mentek utánna hárommassá.”

Gyura Ferencné Sándor Julianna közlése szerint: „Édesapám meséte, hogy mentek a kántálók kántáni, de a kántálók közül kint maradt egy, és még ott bñt át a rumli, ú addig — az az egy — takarított. Ecsókóta a kocsonnyát, amit kitették a háziak húni. Oszt az vót benne az érdekös, hogy másnap az üres tányért visszahozták.”

„Rëndös kántáló az nem lopott” — mondja Mangurás Annus néni, de aztán hozzát teszi: „a kinti dógokat aszt őriszték ottan”. — Nyilván nem ok nélkül.

Lényegre utalóak Gyetvai Márton szavai: „Nem lehetett asztat azé lopásnak mondani. Rakonni köllött, mēg — szömmē köllött tartani.” — Hozzátartozott tehát tartalmilag is a kántálás szabályaihoz. Fajtánkra jellemző játékos szövödmény a lopók megtérfálása — „csalival”.

A tél—tavasz, az elmúlás, újjászületés szimbolikus farsangi játékaik közt egész sor vetélkedő, küzdő játék is előfordul. (Cibere vajda és Konc király a székeleyknél, stb.) (3., 5.). Az obi-ugor medvetoron azonban az álarcos állatalakoskodók „csipkedik, ijesztgetik a vendégeket”. Vajon a csipkedés, szurkálás, valamint fakanállal, „kavarólapockával” való ütések (és kapások — hisz a vendégek ugyanilyen „szerszámokhoz” nyúltak!) tényleg csak az inkognitó és maszkétség megőrzését szolgáló, önvédelmi ténykedésnek számíthatók-e? Valószínűbbnek látszik, hogy ezek a cselekmények is szerves alkotóelemei a nagyon messze múltba visszanyúló eredetű játéknak.

Kötött, specifikus szövegeink — Gyetvai Simonné új, rögtönzött játékanyagának valószínűleg lakodalmi vőfényversén kívül, — valamennyi, félig dalolva, félig recitálva, emelt hangon előadott, szélsőségesen pornó tartalmú szöveg. Ilyen anyagot dalgyűjtés közben, Padén is lejegyeztünk, „disznótorba szokták csináni” — megjegyzéssel.

Az állatalakok valószínűleg valamennyi változata (?) a termékenységi képzetek, a párosodást kifejező gondolatok megtestesítői. Ugyanerre mutat (már jóval közvetlenebbül), a nadrágnyláson kiálló sárgarépa, s azok az aktusok, melyeket az állatalakok a farsangi játékanyagban különböző vidékeken mímelnék, mutatnak, a fonóba összegyűlt társaságok mindig hangosan kinyilvánítandó megbotránkoztatására. Mint a népdalszövegekben a képszimbólumok magyarázatai a versszakok másik felében, úgy hatnak a képletekben beszélő jeleneteknek kísérőjeként ezek a „kimondott” szövegek. A „finomabb” s a bármilyen szempontból idomított társadalmi rétegek általában nem bírják füllel. Ezért az elő-

adók zaj mögé rejtik. Az adatközlők is sokszor elhallgatják, szalagra pedig úgyszólván mindig csak unszolásra éneklük.

Természetes, hogy nem mindenki járt kántálni, mint ahogy vőfény-ségre vagy éppen műkedvelő színpadi szereplésre sem vállalkozik mindenki. Mert „... aki nem szereti, hijába! Mer oda is kedvnek kő lenni! Nem az, hogy csak émenyünk!...

Vajon honnan kapták Zentán a disznótorokhoz kapcsolódó alakoskodó játékok a „kántálás” nevet? Majdánon, a román határ közelében Marucázásnak hívják. „Marucának ötöztek.” (14.) Újvidéken s a vajdasági Duna-tájon kántálásnak a karácsonyi énekes köszöntőket hívták, — nyilván több joggal, mint a mi esetünkben. A zajtól, zenebonától eltekintve nincs kizárva, hogy a névalakulásban szerepet játszott az is, hogy sokszor a kántálók szolgáltatták a zenét („Vittük az asztaltamburát.”) s ezzel a dalt is. Tán erről is vallanak Gyetvainé mondatai: „Ott nem jó kántáni, ahun zene van. Ott nem jó. Nem is mènnek oda! Nem is mènnek annak idejin sè!”

Végezetül a disznótoros kántálások szerepével kapcsolatban, saját gyermekkori élményanyagunk hiteles adatain kívül lényegesnek tartjuk úgyszólván valamennyi adatközlőnk ezzel kapcsolatos mondatait: „... tuggya, ez olyan nagyon fölvevtt vót, hogy nem is vót disznóvágás tán olyan házná, ahun në létv vóna kántálás.” „... Állandóan, mindég mènünk. Ahun disznót vágta, akkó mindég oda mènünk. Mindég.”

Szerves része volt hát a kántálás a disznótornak, mint lakodalomnak a zene. Úgy tűnik, sokatmondóak Gyetvai Márton szavai: „Mer mindég várták! Váratlanú sosè nem vót, mer mindég gondóták, hogy valaki méglepi úket! Ahun disznótor vót, kántálás is vót.”

Z Á R A D É K

Zentán és vidékén a disznótorok szerves része volt a még néhány évtizeddel ezelőtt is a kántálás. Kétfajta alakoskodó játékot értettek s értenek alatta: egyik újabb keletű, rögtönzéseken alapuló, szinte „modern” népi színjáték, ahol a közönség együtt játszik a szereplőkkel, másik azonban archaikus, pogánykori elemekkel vemhes, főleg állatalakoskodókra épített, ősi hagyományanyag. Ez utóbbi pontos helyét az eredetkutatás szempontjából nem tartjuk megnyugtató bizonyossággal eldöntöttnek.

IDÉZETT IRODALOM

1. Manga János: Ünnepek, szokások az Ipoly mentén. — Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. Néprajzi tanulmányok sorozat.
2. Schram Ferenc: Turai népszokások. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadása. Szentendre, 1972.
3. Ferenczi Imre—Újváry Zoltán: Farsangi dramatikus játékok Szatmárban. Műveltség és hagyomány, Studia ethnologica Hungariae et centralis ac orientalis Europae. IV. Szerk.: Gunda Béla. — Tankönyvkiadó, Bp. 1962.
4. Dömötör Tekla: Naptári ünnepek — népi színjátszás. — Akadémiai Kiadó, Bp. 1964.
5. Dömötör Tekla: Magyar népszokások. — Corvina Kiadó, 1972.

6. Krupa András: Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál. — Békés megyei Tanács, 1970.
7. Lükő Gábor: A román Vasilca és az obi-ugor medvetor. (Az ó-magyar medve- és disznókultusz emlékei. I.) — Kézirat.
8. Lükő Gábor i. m. Idézet: Kannisto-liimola: Wogulische Volksdichtung IV. Helsinki, 1958., valamint Karjalainen, K. F.: Die Religion der Jugravölker. III. Porvoo, 1927.
9. Ferenczi—Újváry i. m. Idézet: Mackensen L. (1929—1930.)
10. Ferenczi—Újváry i. m. 131. old.
11. Lükő Gábor i. m. Idézet: Haase, Felix: Volksglaube und Brauchtum der Ostslaven, Breslau, 1939.
12. Ferenczi—Újváry i. m. Idézet: Meuli K.: Maske, Maskereien. In: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, 1932—33.
13. Lükő Gábor i. m. Idézet: Munkácsi B.—Kálmán B.: Menyisi (vogul) népköltési gyűjtemény, III. 2.
14. Vö.: Lükő Gábor i. m.-ben a medvének, disznónak adott nevekkal a cigányok által játszott Vasilca szokásban.